

ПЕДАГОГІКА

УДК 316.61:159.955.4 – 051

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2024.02.087>

Ольга СОРОКА

*доктор педагогічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1483-8974>

Людмила ПЕТРИШИН

*доктор педагогічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4506-1523>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті розглянуто особливості формування й розвитку соціальної зрілості у майбутніх фахівців соціономічного профілю, до яких відносять фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів,

© Ольга Сорока, Людмила Петришин, 2024

фахівців медичної галузі. Мета статті конкретизована в завданнях, спрямованих на аналіз досліджень, пов'язаних із розкриттям змісту поняття «соціальна зрілість особистості»; визначення компонентів соціальної зрілості здобувачів освіти; представлення етапів формування й розвитку соціальної зрілості у майбутніх фахівців соціономічних професій в освітньому процесі закладів освіти різного рівня акредитації. Встановлено, що соціальна зрілість є інтегративною якістю особистості, в якій компонентами виступають соціальна активність, толерантність, орієнтація на духовні цінності, рефлексія, креативність, соціальна відповідальність. Підкреслено, що інтегральним критерієм соціальної зрілості особистості може бути рівень її соціального статусу. Увагу зосереджено на періоді студентства (18–23 роки) як найбільш сприятливому для досягнення молоддю високого рівня соціальної зрілості, оскільки в цей період самовизначення ґрунтується на стійких інтересах і прагненнях, спирається на світогляд і пов'язане з вибором майбутньої професії. Специфіка процесу формування й розвитку соціальної зрілості майбутніх фахівців соціономічного профілю у закладах фахової передвищої освіти та ЗВО передбачає поетапність, послідовність і можливість залучення здобувачів освіти до різноманітних видів діяльності у навчальний і позанавчальний час. Виокремлено мотиваційний, соціально-дієвий і соціально-креативний етапи формування означеного феномену у студентів закладів освіти різного рівня акредитації. На мотиваційному етапі здійснюється формування спрямованості у студентів мотивації соціально-ціннісної діяльності. Запропоновано використовувати виховні резерви різних навчальних дисциплін (Тайм менеджменту, Тренінгових технологій, Теоретичних і прикладних засад менеджменту). Соціально-дієвий етап забезпечує набуття здобувачами освіти комплексу вмінь здійснення соціально-ціннісної діяльності на основі власного накопиченого досвіду. Соціально-креативний етап спрямований на розширення меж соціальної взаємодії та забезпечення широкого спектру можливостей для здійснення соціальної взаємодії на різних рівнях. Як організаційні форми і навчальні методи запропоновано використовувати дискусії, рольові ігри, вправи, акторський тренінг, аналіз проблемних ситуацій тощо.

Ключові слова: соціальна зрілість, майбутні фахівці соціономічного профілю, формування й розвиток, заклади вищої освіти, заклади фахової передвищої освіти, фахівці із соціальної роботи, фахівці медичної галузі, здобувачі освіти.

Olha SOROKA

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1483-8974>

Liudmyla PETRYSHYN

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4506-1523>

PECULIARITIES OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOCIAL MATURITY IN FUTURE SPECIALISTS OF THE SOCIO- ECONOMIC PROFILE

Abstract. The article describes the peculiarities of the formation and development of social maturity in future specialists of the socioeconomic profile, which include specialists in social work, social educators, psychologists, and medical professionals. The purpose of the study is specified in the tasks aimed at analysing research related to the disclosure of the content of the concept of “social maturity of the individual”; identifying the components of social maturity of students; presenting the stages of formation and development of social maturity in future specialists in socio-economic professions in the educational process of educational institutions of different accreditation levels. It has been established that social maturity is an integrative quality of a personality, in which the components are social activity, tolerance, orientation to spiritual values, reflection, creativity, and social responsibility. It is emphasized that the level of social status can be an integral criterion of the social maturity of an individual. Attention is focused on the period of studenthood (18–23 years) as the most favourable for young people to achieve a high level of social maturity, since during this period self-determination is based on stable interests and aspirations, is based on the worldview and is associated with the choice of future profession. The specificity of the formation and development of social maturity of future socio-economic specialists in institutions of professional higher education and HEIs provides for a phased, consistent, and possible involvement of students in various activities during and after school hours. The motivational, social-action, and social-creative stages of the formation of this phenomenon in students of educational institutions of different accreditation levels are distinguished. The motivational stage involves the formation of students’ orientation of motivation for social and value-based activities. It is proposed to use the educational reserves of various academic disciplines (Time Management,

Training Technologies, Theoretical and Applied Principles of Management). The socio-action stage provides students with skills to carry out social and value-based activities based on their own experience. The socio-creative stage is aimed at expanding the boundaries of social interaction and providing a wide range of opportunities for social interaction at different levels. It is proposed to use discussions, role-playing games, exercises, acting training, analysis of problem situations, etc. as organizational forms and teaching methods.

Keywords: social maturity, future specialists of the socio-economic profile, formation and development, institutions of higher education, institutions of professional pre-higher education, specialists in social work, specialists in the medical field, applicants for education.

Постановка проблеми. У зв'язку зі складними соціально-економічними процесами, пов'язаними з війною в Україні, соціум зазнав радикальних перетворень. Зміна пріоритетів призвела до кризи у всіх сферах життя, в тому числі і в освіті. Наявний у психолого-педагогічній науці досвід соціального розвитку підростаючого покоління, на жаль, «не спрацьовує» в сучасному соціумі. Про це свідчить аналіз підготовки випускників закладів освіти різного рівня акредитації, що вказує на наявність у останніх недостатнього розвитку тих соціальних якостей, без яких успіх у професійній діяльності є проблемним або взагалі неможливим.

Соціальний простір, в якому протікає життєдіяльність молоді, суттєво розширюється. Активізується її залучення до різноманітних соціальних відносин у процесі освітньої та професійної діяльності, коли паралельно зі збільшенням споживання інформації зростає усвідомлення необхідності приймати рішення з певною мірою ризику й особистої відповідальності. У зв'язку з цим суспільство дедалі більше турбує питання громадянського й соціального становлення молоді. Спостерігається суттєва розбіжність між її інтелектуальним розвитком, рівнем соціальної зрілості і досвідом у сфері соціальних відносин. Будучи інтелектуально розвиненими, молоді люди недостатньо добре орієнтуються в сучасних соціальних цінностях. Це актуалізує проблему соціального розвитку підростаючого покоління, у зв'язку з чим виникає необхідність наукового аналізу визначеної проблеми і пошуку можливих шляхів її розв'язання.

Вивчення різних аспектів соціального розвитку молоді в освітньому процесі закладів фахової передвищої та вищої освіти набуває особливої актуальності у відповідності зі стратегією сучасної освіти, що передбачає розвиток особистості, яка здатна бути конкурентоспроможною, відповідально і професійно діяти в умовах рішення актуальних професійних завдань, вільно орієнтуватися в складних соціокультурних обставинах. Ця стратегія втілюється в напрямі змісту, форм і методів освітнього процесу на становлення соціально розвинутої особистості, яка має глибокі професійні знання, володіє цілісним гуманістичним світоглядом, реалізує свій творчий потенціал у професійній

діяльності. Особистісна позиція майбутнього фахівця соціономічного профілю повинна стати органічною частиною його професійної діяльності.

Слід констатувати, що формування професійно значущих соціальних якостей особистості особливого значення набуває в процесі підготовки фахівців соціономічного профілю, до яких відносять фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів, фахівців медичної галузі та інших. Це зумовлено складним професійним середовищем, що вимагає найвищої відповідальності, в якому фахівець соціономічних професій може і не відбутися. Таким чином, професійним проблема соціальної зрілості, розробка її внутрішніх суб'єктивних підстав стає в ряд актуальних завдань сучасної психолого-педагогічної науки.

Аналіз досліджень. Основу теорії про соціальний розвиток особистості, результатом якого є соціальна зрілість, становлять філософські положення теорії А. Адлера (теорія розвитку соціального почуття, що об'єднує людство і стоїть біля витоків досягнень цивілізації) [Adler, 2021], Дж. Дьюї (теорія соціальної ефективності як розвиненої здібності людини вільно і повно брати участь у суспільній діяльності) [Drost, 1977], Е. Фромма (теорія формування соціального характеру, що спонукає людину до того, що необхідно і бажано з точки зору соціальних умов культури, до якої вона належить) [Funk, 1998].

Сутнісна характеристика, структура та особливості формування соціальної зрілості особистості відображені у дослідженнях О. Крюкової [Коюкова, 2010], М. Лебедик [Лебедик, 2003], М. Пустовойт [Пустовойт, 2016], В. Радула [Радул, 2017], Б. Щербатюк [Щербатюк, 2012] та інших.

Незважаючи на багатоаспектність вивчення розглянутої проблеми, мало-вивченими залишаються питання формування й розвитку соціальної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій в освітньому процесі закладів освіти різного рівня акредитації.

Мета статті – розкрити особливості формування соціальної зрілості у майбутніх фахівців соціономічного профілю. Мета дослідження передбачає виконання таких завдань: проаналізувати дослідження, пов'язані з розкриттям змісту поняття «соціальна зрілість особистості»; визначити компоненти соціальної зрілості здобувачів освіти; представити етапи формування й розвитку соціальної зрілості у майбутніх фахівців соціономічних професій в освітньому процесі закладів освіти різного рівня акредитації.

Методи дослідження. У нашій науковій розвідці було використано теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури, методи аналізу і синтезу, систематизації та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У психолого-педагогічних дослідженнях вчені підходять до розуміння терміну «соціальної зрілості» з позиції базисних соціальних якостей, що формуються в процесі соціальної взаємодії. Цей підхід дає змогу не тільки фіксувати прояви соціальної зрілості, а й аналізувати механізми її формування. В дослідженнях О. Ганжи [Ганжа, 2011], О. Коптевої

[Коптева, 2018] робляться спроби визначити, як в умовах інтенсивних соціальних перетворень змінюється сукупність обставин, що зумовлюють соціальний розвиток особистості; як у процесі усвідомлення молоддю динаміки суспільних явищ формується уявлення про суспільні цінності, що впливають на соціальну культуру та визначають соціальну позицію особистості.

Соціальна зрілість є інтегративною якістю особистості, в якій всі компоненти детерміновані системою суспільних відносин, підпорядковані і знаходяться в ієрархічній залежності. Компонентами соціальної зрілості дослідники [Данченко, 2017; Орленко, Букач, 2024; Пустовойт, 2016] називають соціальну активність, толерантність, орієнтацію на духовні цінності, рефлексію, креативність, соціальну відповідальність тощо. Причому системотвірним компонентом соціальної зрілості є саме соціальна відповідальність, що імпліцитно містить всі перераховані вище компоненти. Це дає нам змогу визначити «соціальну зрілість» як інтегративну якість особистості, що характеризується наявністю соціальної відповідальності, соціальної активності, толерантності, рефлексії, креативності та включеністю суспільних інтересів до змісту власних ціннісних орієнтацій.

На думку У. Джеймса [Leary, 1990], зрілу особистість робить з нас визнання в нас особистості з боку інших людей, тобто ступінь успішності чи неуспішності людини у співтоваристві, членом якого вона є, визначає ступінь розвитку її соціальної зрілості. Таким чином, як інтегральний критерій соціальної зрілості особистості може бути рівень її соціального статусу.

Слід зазначити, що саме бажання підвищити свій соціальний статус, як правило, стимулює особистість до саморозвитку, придбання затребуваних суспільством соціальних якостей. Установка на соціальну мобільність і високий статус у суспільстві дає людині надію, що якщо вона освічена, активна, то може змінити свій спосіб життя.

Йдеться про набутий соціальний статус, який, на думку М. Смелжера, визначається тим, «що людина здійснила у своєму житті» [Smelser, 1984, p. 156]. Педагогічною особливістю характеристики соціального статусу, що відображає його діяльнісну основу, є трактування статусу не тільки як становища людини в системі міжособистісних відносин, але і як ступінь його впливу на членів групи.

Вибір соціального статусу особистості як інтегрального критерію соціальної зрілості особистості виправданий тим, що, по-перше, виражає цілісність соціальної зрілості як системи (він містить всі компоненти і показники соціальної зрілості). По-друге, виражає спосіб сутнісного взаємозв'язку елементів, які в сукупності характеризують соціальну зрілість з боку її структури (тільки взаємозумовленість всіх компонентів соціальної зрілості дає змогу людині створювати свій позитивний образ, що сприяє підвищенню її соціального статусу). По-третє, відображає функціонування структури соціальної зрілості (розвиваючись у сукупності та взаємозв'язку компонентів, соціальна зрілість як інтегративна якість особистості, забезпечує людині можливість підвищення її соціального статусу).

Аналіз сучасних психолого-педагогічних концепцій з проблеми соціального розвитку особистості дає змогу констатувати, що сучасна наука, розглядаючи процес соціального розвитку особистості, виходить із настанови, що за своєю біологічною сутністю людина формується в соціальному середовищі і що тільки в суспільних зв'язках вона може реалізувати себе. Із зазначеного очевидним є той факт, що соціальна зрілість розвивається лише у процесі здійснення соціально цінної діяльності, що сприяє формуванню соціальної спрямованості, соціальної позиції особистості та сприяє набуттю соціального досвіду.

Розвиток соціальної зрілості особистості відбувається протягом тривалого проміжку часу і передбачає наявність вікової схильності індивіда до цього процесу. Хронологічні межі, що відокремлюють соціальну незрілість від соціальної зрілості, рухливі та індивідуальні для кожної окремо взятої особистості. Психологи [Сергеєнкова, Столярчук та ін., 2012] вважають юність чи молодіжний вік етапом настання соціальної зрілості. Молоді люди здобувають професію, набувають певної міри матеріальної незалежності від батьків, створюють власні сім'ї. Все це дає можливість говорити про віковий період від 18 до 23 років, період студентства, як найбільш сприятливий для досягнення молодими людьми високого рівня соціальної зрілості, оскільки в цей період самовизначення людини ґрунтується на стійких інтересах і прагненнях, передбачає врахування своїх можливостей і зовнішніх обставин, спирається на світогляд і пов'язаний з вибором професії.

Сьогодні існує потреба суспільства у фахівцеві, який має цілісний гуманістичний світогляд і сформовану соціальну зрілість, глибокі професійні знання, вміння й навички, комплексно реалізує свій творчий потенціал у професійній діяльності. Це вимагає перегляду якості підготовки фахівців соціономічних професій відповідно до вимог суспільства. У той час як аналіз освітнього процесу закладів фахової передвищої та вищої освіти свідчить про те, що без організації спеціальної підготовки формування й розвиток соціальної зрілості в освітньому процесі освітніх закладів різних рівнів акредитації не завжди відбувається ефективно.

Специфіка процесу формування й розвитку соціальної зрілості майбутніх фахівців соціономічного профілю у закладах фахової передвищої освіти та ЗВО передбачає поетапність, послідовність і можливість залучення студентів у різноманітні види діяльності у позанавчальний час. Так, на мотиваційному етапі здійснюється формування спрямованості у студентів мотивації соціально-ціннісної діяльності. На цьому етапі ми пропонуємо використовувати виховні резерви навчальних дисциплін, оскільки навчання є основним видом діяльності студентів та відіграє вагомую роль у формуванні соціальних установок і соціального досвіду майбутнього фахівця.

Зміст навчальних дисциплін (Тайм менеджмент, Тренінгові технології, Теоретичні і прикладні засади менеджменту) наповнено соціальними знаннями, що стимулюють пошукову спрямованість пізнавальної діяльності. Викладачі на цьому етапі не просто читають лекції, а кардинально змінивши

уявлення про способи формування соціальної зрілості студентів, здійснюють цей процес не через досвід знань, а через досвід навчальної діяльності, використовуючи при цьому проблемні лекції, ділові ігри, метод проблемної ситуації, тренінги тощо, в яких студенти у спеціально створених ситуаціях потрапляють у позицію морального вибору, оцінки вчинку і виконання соціально схвалюваних дій.

Залучення здобувачів освіти на цьому етапі до різних видів соціальної діяльності, цілеспрямовано створені проблемні ситуації мотивують соціально значущу діяльність. Важливість і необхідність цього етапу пояснюється лише тим, що діяльність тільки тоді стає змістовною для особистості, коли її мотив збігається з предметом. Окрім мотивації діяльності необхідний розвиток емоційного світу студента, таких необхідних для майбутнього фахівця соціономічного профілю якостей, як співчуття та емпатія, чому сприяє особистий емоційний досвід, набутий співпереживанням вигаданих чи реальних ситуацій. Новоутвореннями цього етапу є сформованість у здобувачів освіти просоціальної мотивації, орієнтація на соціокультурні цінності, установка на співпрацю.

Другий етап, соціально-дієвий, забезпечує набуття майбутніми фахівцями соціономічного профілю комплексу вмінь здійснення соціально-ціннісної діяльності на основі власного накопиченого досвіду. Завданням цього етапу є організація соціально ціннісної та творчої діяльності, актуальної для особистості, та визначення найбільш оптимальних форм цієї діяльності. Важливо, щоб на цьому етапі студенти не просто брали участь у діяльності, що організовується викладачами, але й проявляли активність, творчість, відповідальність, які б підштовхували їх до подальшого самовдосконалення, рефлексії та професійного становлення.

Для цього необхідна реалізація системи позааудиторних тематичних занять із застосуванням комплексу таких навчальних методів, як: дискусій, рольових ігор, вправ, акторського тренінгу, аналізу проблемних ситуацій, що умовно можна розподілити на ситуації-«емоції», ситуації-«дії», ситуації-«провокації», які допомагають розвивати емоційну сферу студентів, соціально прийнятні навички поведінки у процесі соціальної взаємодії і дають можливість учасникам зрозуміти справжні мотиви своєї поведінки. Важливою складовою формування й розвитку соціальної зрілості є ситуації, що природно виникають у ході освітнього процесу. Новоутвореннями цього етапу є формування позиції соціально відповідального суб'єкта та усвідомлення себе суспільно значущим суб'єктом.

Накопичення здобувачами освіти досвіду соціально-ціннісної діяльності дає змогу перейти до третього, соціально-креативного етапу, завданням якого є створення умов для самостійного здійснення, пошуку й розвитку вмінь і навичок організації соціально-ціннісної діяльності. Найважливішою функцією цього етапу є розширення меж соціальної взаємодії та забезпечення широкого спектру можливостей для здійснення соціальної взаємодії на різних рівнях – від внутрішньогрупової та міжгрупової до взаємодії із соціальними структурами (соціальні інституції, установи додаткової освіти, молодіжні об'єднання тощо).

Складовими цього етапу є екологічний напрям (проведення екологічних акцій і походів), творчий напрям (дозвілля та концертна діяльність) та волонтерський рух (надання безкорисливої допомоги тим, хто її потребує).

Ефективність процесу формування й розвитку соціальної зрілості студентів, майбутніх фахівців соціономічного профілю, організованого відповідно до запропонованих вище етапів, може бути підтверджена, на нашу думку, результатами діагностичних зрізів, що виявлятимуть позитивну динаміку. Для діагностики рівнів сформованості соціальної зрілості ми пропонуємо використовувати такий діагностичний інструментарій, як: методику «Мотивація навчальної діяльності» А. Реана, В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої; тест «Виявлення соціометричного статусу» Дж. Морено; методику діагностики спрямованості особистості Б. Басса; методику діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. Вассермана в модифікації В. Бойко.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у процесі дослідження ми дійшли висновку, що процес формування й розвитку соціальної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій, до яких відносять фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів, фахівців медичної галузі, в освітньому процесі закладів освіти різного рівня акредитації буде ефективним за умови цілеспрямованого конструювання ситуацій розвитку мотивації соціально значущої діяльності, забезпечення соціально цінного досвіду діяльності студентів та реалізації соціально цінної взаємодії у перетворюючій діяльності на базі застосування комплексу форм і методів навчання (акторського тренінгу, рольових ігор, дискусій, вправ, аналізу проблемних ситуацій тощо).

Наші подальші розвідки будуть стосуватися розробки тренінгу формування соціальної зрілості для майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Література

1. Ганжа О. В. Формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії у навчально-виховному середовищі: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. Кіровоград, 2011. 21 с.
2. Данченко І. О. Структурні компоненти соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2017. Випуск 2(18). URL : <https://dspace.megu.edu.ua:8443/xmlui/handle/123456789/1024>
3. Коптєва О. М. Формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Кропивницький, 2018. 230 с.
4. Крюкова О. В. Соціальна зрілість особистості у сучасних психологічних дослідженнях. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. пр. К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2010. Випуск 10. С. 345–354.

5. Лебедик М. П. Технологія атестації цілісного розвитку особистості на основі оцінок соціальної зрілості учасників педагогічного процесу: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. 305 с.
6. Орленко І. М., Букач М. М. Виховання соціальної зрілості старшокласників у просторі соціальної гри. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 2(30). С. 634–645.
7. Пустовойт М. Феномен соціальної зрілості особистості: поняття, компоненти та умови формування. *Науковий вісник ХДУ*. Серія Психологічні науки. 2016. Том 1. № 4. С. 84–88. URL : <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/953>
8. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості: монографія. Харків: Мачулін, 2017. 442 с.
9. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія : навч. посіб. К.: ТОВ «Центр учбової літератури». 2012. 384 с.
10. Щербатюк Б. А. Відповідальність як ознака соціальної зрілості особистості. *Актуальні проблеми психології*. К., 2012. Т. 12. С. 291–297.
11. Adler Alfred: Theory and Application. 2021. URL : <https://www.alfredadler.edu/about/alfred-adler-theory-application/>
12. Drost Walter H. Social Efficiency Reexamined: The Dewey-Snedden Controversy. Published By: Taylor & Francis, Ltd. Vol. 7, No. 1 (Spring, 1977). pp. 19–32. URL : <https://www.jstor.org/stable/1179396>
13. Funk Rainer. Erich Fromm's concept of social character. *Social Thought & Research*. *Social Thought and Research*. Vol. 21, No. 1/2, Authoritarianism and Critical Theory (1998). Pp. 215–229. URL : <https://www.jstor.org/stable/23250038>
14. Leary, David E. «William James on the Self and Personality: Clearing the Ground for Subsequent Theorists, Researchers, and Practitioners». *Reflections on The Principles of Psychology: William James after a Century*. Ed. William James, Michael G. Johnson, and Tracy B. Henley. Hillsdale, NJ: L. Erlbaum Associates, 1990. Pp. 101–137. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/232768923.pdf>
15. Smelser J. Neil. *Sociology: alternate edition*. Prentice-Hall, 1984. 429 p.

References

1. Hanzha, O. V. Formuvannia sotsialno-profesiinoi zrilosti maibutnoho vchytelia istorii u navchalno-vykhovnomu seredovyshchi [Formation of social and professional maturity of the future history teacher in the educational environment]: avtoref. dys. na zdobuttia naukovohto stupenia kand. ped. nauk. Kirovohrad, 2011. 21 p. (In Ukrainian).
2. Danchenko I. O. Strukturni komponenty sotsialnoi zrilosti studentiv vyshchychk ahrarnykh navchalnykh zakladiv [Structural components of social maturity of students of higher agricultural educational institutions]. *Psykhologo-pedahohichni osnovy humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v shkoli*

- ta VNZ. 2017. Vypusk 2(18). URL : <https://dspace.megu.edu.ua:8443/xmlui/handle/123456789/1024> (In Ukrainian).
3. Koptieva O. M. Formuvannia sotsialno-profesiinoi zrilosti uchniv zakladiv profesiino-tekhnichnoi osvity [Formation of social and professional maturity of students of vocational and technical education institutions]: dys. kand. ped. nauk: 13.00.04. Kropyvnytskyi, 2018. 230 p. (In Ukrainian).
 4. Kriukova O. V. Sotsialna zrilist osobystosti u suchasnykh psykholohichnykh doslidzhenniakh [Social maturity of the individual in modern psychological research]. *Problemy suchasnoi psykholohii : zb. nauk. pr. K-PNU imeni Ivana Ohienka, Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy*. 2010. Vypusk 10. Pp. 345–354 (In Ukrainian).
 5. Lebedyk M. P. Tekhnolohiia atestatsii tsilisnogo rozvytku osobystosti na osnovi otsinok sotsialnoi zrilosti uchasnykiv pedahohichnogo protsesu [Technology of attestation of integral personality development based on assessments of social maturity of participants in the pedagogical process]: monohrafiia. Poltava: RVV PUSKU, 2003. 305 p. (In Ukrainian).
 6. Orlenko I. M., Bukach M. M. Vykhovannia sotsialnoi zrilosti starshoklasnykiv u prostori sotsialnoi hry [Education of social maturity of high school students in the space of a social game]. *Nauka i tekhnika sohodni*. 2024. № 2(30). Pp. 634–645 (In Ukrainian).
 7. Pustovoit M. Fenomen sotsialnoi zrilosti osobystosti: poniattia, komponenty ta umovy formuvannia [The phenomenon of social maturity of the individual: concepts, components and conditions of formation]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seriia Psykholohichni nauky*. 2016. Tom 1. № 4. Pp. 84–88. URL : <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/953> (In Ukrainian).
 8. Radul V. V. Sotsialna zrilist osobystosti [Social maturity of the individual]: monohrafiia. Kharkiv: Machulin, 2017. 442 p. (In Ukrainian).
 9. Serhieienkova O. P., Stoliarchuk O. A., Kokhanova O. P., Pasieka O. V. Vikova psykholohiia [Age psychology]: navch. posib. K.: TOV «Tsentru chbovoi literatury». 2012. 384 p. (In Ukrainian).
 10. Shcherbatiuk B. A. Vidpovidalnist yak oznaka sotsialnoi zrilosti osobystosti [Responsibility as a sign of social maturity of the individual]. *Aktualni problemy psykholohii*. K., 2012. T. 12. S. 291–297 (In Ukrainian).
 11. Adler Alfred: Theory and Application. 2021. URL : <https://www.alfredadler.edu/about/alfred-adler-theory-application/> (In English).
 12. Drost Walter H. Social Efficiency Reexamined: The Dewey-Snedden Controversy. Published By: Taylor & Francis, Ltd. Vol. 7, No. 1 (Spring, 1977). pp. 19–32. URL : <https://www.jstor.org/stable/1179396> (In English).
 13. Funk Rainer. Erich Fromm's concept of social character. *Social Thought & Research. Social Thought and Research*. Vol. 21, No. 1/2, Authoritarianism and Critical Theory (1998). Pp. 215–229. URL : <https://www.jstor.org/stable/23250038> (In English).

14. Leary, David E. «William James on the Self and Personality: Clearing the Ground for Subsequent Theorists, Researchers, and Practitioners». Reflections on The Principles of Psychology: William James after a Century. Ed. William James, Michael G. Johnson, and Tracy B. Henley. Hillsdale, NJ: L. Erlbaum Associates, 1990. Pp. 101–137. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/232768923.pdf> (In English).
15. Smelser J. Neil. Sociology: alternate edition. Prentice-Hall, 1984. 429 p. (In English).